

علی اصغر حکمت

استاد ممتاز دانشگاه

یادداشت‌هایی از عصر پهلوی

شماره ۲۷

دبیرستانهای نو بنیاد

بقیه از شماره قبل

مقدمه

چنانکه در یادداشت‌های سابق مذکور شد بعد از ساختمان دانشسراهای مقدماتی که قانون تربیت معلم بنای آنها را برعهده وزارت معارف الزام میکرد یکمده دبیرستان نیز از سال ۱۳۱۳ به بعد به سبک جدید و اسلوب فنی در اکناف و اطراف کشور ساخته گردید که همه به عمارت رفیع و فضای وسیع ممتاز و با اطاقهای مخصوص کلاس درس و آزمایشگاه و کتابخانه و تالار و دیگر لوازم فنی و ضروری مجهز بودند .

آنچه در نظر است شائزده باب دبیرستان در طول این مدت شروع گردید که غالباً در ایام تصدی خدمت نگارنده در وزارت معارف رسماً افتتاح گشت و در موقع افتتاح باحضور حکمران و وجوه محترمین و رؤسای ادارات دولتی با خطابه های شورانگیز که مخصوصاً از طرف دانش آموزان ایراد میشد مراسمی بعمل می آمد ، از خصائص ویژه این ساختمانها آن بود که اداره معارف به یادبود اتمام آن ساختمان کتاب مفیدی از آثار قدیم و ادبیات و غیره انتخاب کرده و به طبع میرسانیدند که به روزگاری و پایدار بماند .

این دبیرستانها همه دوازده کلاس یعنی شامل سه کلاس دوره اول و شش کلاس شب

طبیعی و ادبی و ریاضی بودند .

منظور از ساختمان و تأسیس آنها تربیت نوجوانانی بود که خود را برای ادامه تحصیلات عالی حاضر و آماده میساختند و دانش آموختگان حق ورود به دانشگاه تهران را حاصل میکردند و مقصود آن بود که زمینه تحصیلات عالی را برای جوانان کشور در محل خودشان فراهم سازد .

سابقاً در غالب شهرهای ایران عماراتی که برای محل تعلیم و تربیت ساخته میشد کمتر وجود داشت و باستانشاه مشهد (دبیرستان شاهرضا) و شیراز (دبیرستان شاعیه) و تبریز (دبیرستان فردوسی) در سایر بلاد دبیرستانها در خانه های استیجاری تأسیس شده بود و در آن اماکن به زحمت بسیار دچار بودند . ساختمانهای مدارس متوسطه نو بنیاد افکار را آماده ساخت که از آن وقت به بعد این سنت محمود و روش پسندیده ادامه یافته و در همه شهرها و حتی قسبات عماراتی مخصوص جهت تعلیمات متوسطه ساخته می شود .

۱- دبیرستان فردوسی مشهد

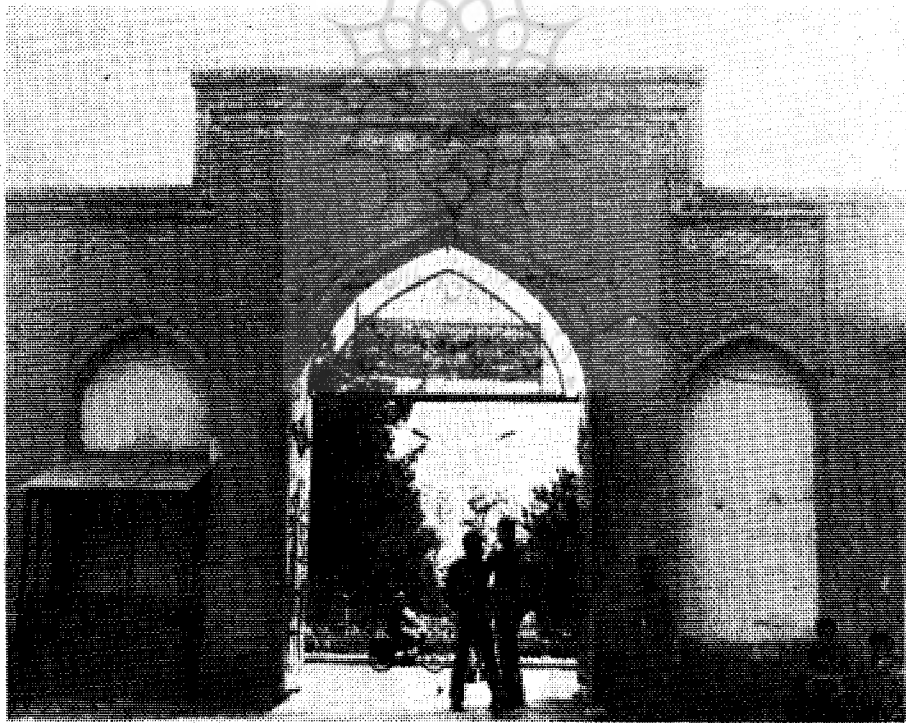
عمارت این دبیرستان در قسمت خارج از شهر قدیم شروع شد مساحت و محوطه آن ۲۰۵۰۰ متر بود که ۱۲۰۰ متر مربع زیر بنا دارد .
از سال ۱۳۱۳ شروع و در سال ۱۳۱۵ خاتمه یافت دارای دو کتیبه منظوم و منثور است که در دو طرف در ورودی عمارت بر لوح مرمر منقود شده قسمت منظوم که بر عهده شادروان ملک الشعرای بهار خراسانی واگذار شده بود نکاشته میشود :

ماده تاریخ دبیرستان فردوسی مشهد

« بنام یزدان ناک »

بنام ایزد که نوشد در جهان عنوان فردوسی
بدوران شهنشه تا زید دوران فردوسی
به زینت بخشی ایران شهنشاه ملک دربان
بهاکرد این دبیرستان به شهرستان فردوسی
بمان کز همت خسرو در این حکمت سرای نو
فضیلت افکند پرتو بفرزندان فردوسی
رسد دوران به روزی در آید روز پیروزی
شود ایران امروزی به از ایران فردوسی
چو ختم این یادگار آمد گل حکمت بیار آمد
بناربخش بهار آمد مدیحت خوان فردوسی
هنرمند آفرین داند چو این تاریخ برخواند
بدنیا جاودان ماند دبیرستان فردوسی

از نوادر حوادثی که در ایام ساختمان دبیرستان فردوسی اتفاق افتاد اینکه شخص
نیکوکار و کریمی مبلغ یک هزار تومان چک بنام اینجانب مقرر مانده فرستاد و خواهش کرد که آن وجه
مصرف بساختن دبیرستان فردوسی بکار رود اسم و امضاء آن بخشنده عالیقدر معلوم نشد.
من نیز آنرا به مصرف ساختمان کتابخانه مدرسه رسانده و بنام آن بخشنده گمنام
لوحه‌ای ثبت و در محل نصب گردید تا همه کسی به نیت خیر آن مرد خیر پی ببرد.

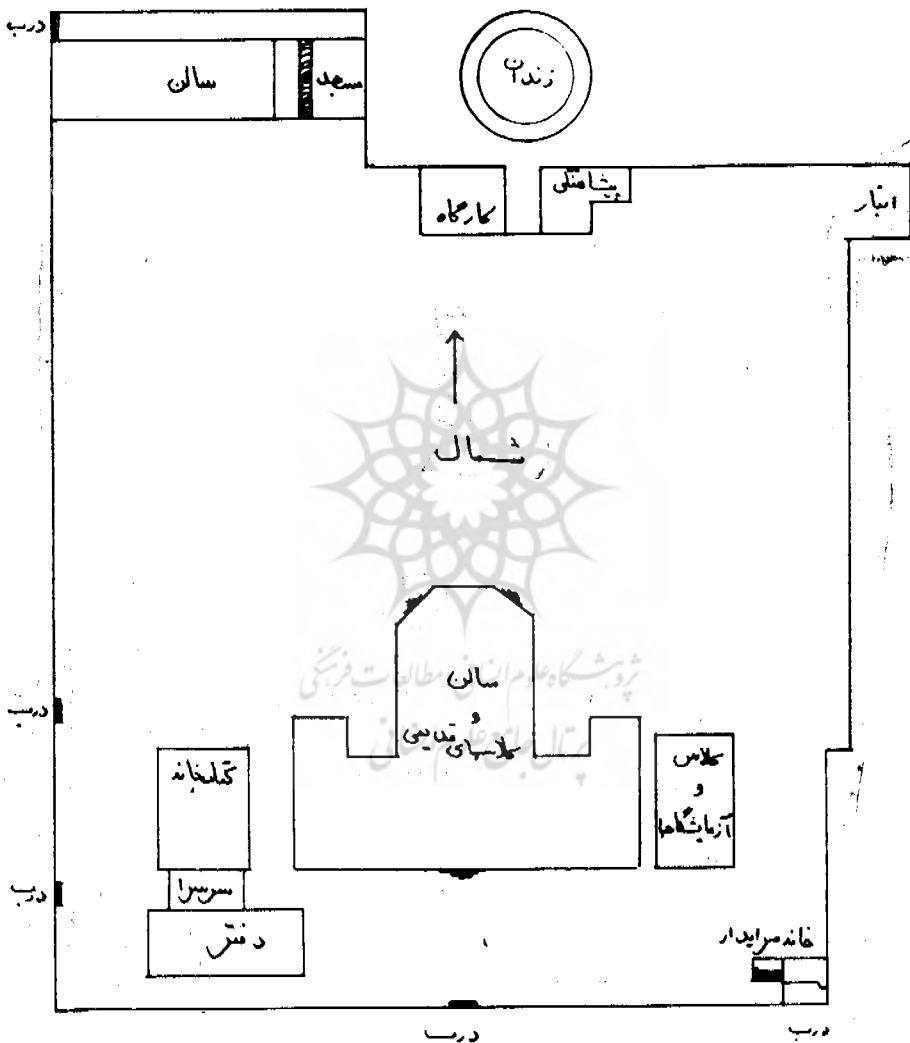
سردر دبیرستان خیام نیشابور

۵۲ دبیرستان خیام نیشابور

دبیرستان خیام نیشابور که فعلاً محل آن در میدان مرکزی آن شهر قرار دارد در ۱۳۱۵ پی‌ریزی و در ۱۳۱۸ افتتاح گردید در کنار فلکه مرکزی شهر واقع شده است و دارای کلاسهای متعدد و فضای وسیع است ماده تاریخ ندارد رجوع شود به عکس بنا.

۳- دبیرستان حکیم نظامی قم

این بنا که تماماً با آجر و سنگ ساخته گردید از سال ۱۳۱۳ شروع و در سال ۱۳۱۷

مساحت کل ۱۴۰۷۰ متر مربع
 کلاسها و سالن تدریس ۱۴۰۷ متر مربع

آماده افتتاح گردید سبک بنا کاملاً ایرانی است و مهندس سیر و فرانسوی نقشه آنرا طرح و در اجرای آن نظارت نمود.

زمین در محوطه باغ وقفی ساخته شده مساحت آن ۲۰۰۰۰ متر مربع و مساحت زیر بنا ۴۵۳۰ متر مربع است.

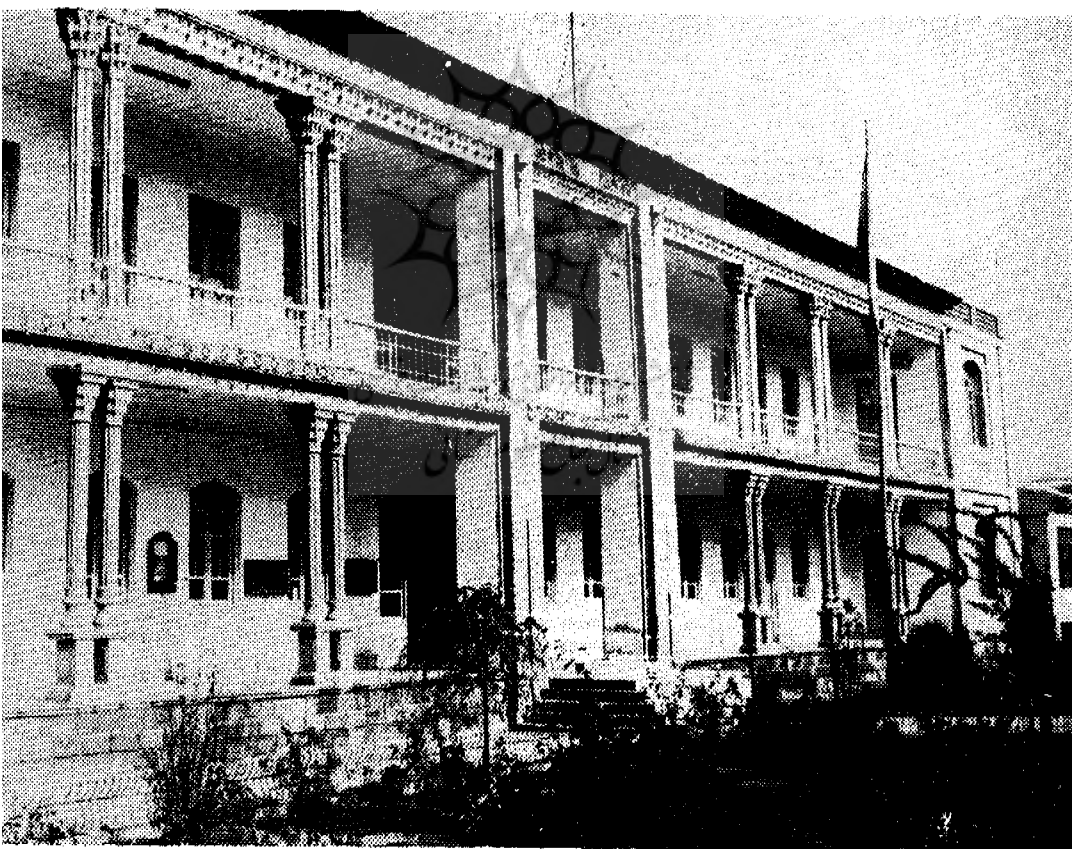
قطعه‌ای مشتمل بر تاریخ افتتاح اثر طبع دانشمند مرحوم رشید یاسمی به خط زیبا در جبهه مدرسه با کاشی ساخته شده.

دارای سالن خطابه و دلاسهای متعدد و کتابخانه و آزمایشگاه میباشد اشعاری حکمت آموز در خارج و داخل عمارت از اشعار نظامی گنجوی انتخاب و همه در آن با کاشی کتیبه است.

رونوشت کتیبه دبیرستان حکیم نظامی

که از دانائیش ایران تواناست	بگام خسرو دانا رضا شاه
که فر تابناکش کشور آراست	شهنشاه بزرگ دادگستر
بتم کاخی که بس ستوار و زیباست	وزیر نامور حکمت پی افکند
گل کردار نیک و گفته راست	جوانان اندرین گلزار چینند
از این درجست هر کش چشم بیناست	کلمید فرهی و کامیابی
«کلید گامها در دست داناست»	بتاریخش رشید یاسمی گفت

۴ دبیرستان سعدی اصفهان

دبیرستان سعدی - اصفهان

در سال ۱۳۱۴ در شهر اصفهان در زمین جنب عمارت تاریخی موسوم به « تالار طویل » ساختمان دبیرستان دوطبقه شروع گردید و در سال ۱۳۱۶ مصادف با سالگرد هفته تألیف گلستان بنای آن خاتمه یافت این عمارت شامل کلاسهای متعدد برای تعلیم و آزمایشگاه و کتابخانه و تالار خطابه میباشد مساحت عرصه آن ۱۴۰۶۰ متر مربع است برای ماده تاریخ آن ادیب شهیر میرزا حسن جابری انصاری که از اجله قضای آن شهر تاریخی است در ظرف دو روز دو قطعه فصیح به نظم درآورد که یکی در جبهه عمارت باخط خوب در کاشی مرغوب کتیبه شده است .

در مراسم شروع و اختتام آن حکمران اصفهان و وجوه محترمین شهر حضور داشتند . متأسفانه این بنای محکم و زیبا اکنون در معرض آفت نقشه‌های طراحان شهر افتاده و شهرداری اصفهان به عنوان توسعه میدان « نقش جهان » میخواهد آنرا خراب نماید ولی در پی اعتراض و شکایت مردم معارف خواه اصفهان کتباً در ذیل یک نامه رسمی حکمران وقت اصفهان وعده داده است که عمارتی دیگر بنام دبیرستان سعدی بنا خواهد کرد .

کتیبه ماده تاریخ دبیرستان سعدی اصفهان

هیچ شه چون پهلوی در راه علم و معرفت

از زمین تا هفتمین انجم ننازاند سمند

پرده اجلال او را چرخ میدوزد پرنده

ز آفت عین الخیالش دهر میسوزد سپند

کتیبه ماده تاریخ دبیرستان سعدی - اصفهان

در ره دانش به کشور بیخ نادانی بکند
 شاه دانش پرور آمد چون فریدون سر بلند
 مدرک ارخواهی معارف را نگر در مردوزن
 دختران دانش آموز اختران سر بلند
 هم مدارس شد فراوان در بلاد و در قسراء
 هم صنایع بین فراوان مردم از آن بهره مند
 در ریاضی چون قلیدس میزند آن طفل طعن
 آن دگر در منطق آرد بر ارسطو ریشخند
 بعد تهران اصفهان نصف جهان از لطف شاه
 سیل صد وحشی علوم آورد نیکو در کمند
 و ز همه نام آوران سعدی یگانه اوستاد
 گوی سبقت برد در میدان شهرت بنگرند
 این دبیرستان که بر نام وی اکنون شد بنا
 در شگفتی چون خورنق در ممانت چون سهند
 حکمت آن دستور دانش پرور دانا نواز
 خواست تاریخ بنا از جابری درد مند
 گفتمش سعدی بشر از است و این نام و نشان
 از کجا در اصفهان هم زنده شد هم ارجمند
 دیدمی از عالم بالا روان شیخ گفت
 «پهلوی شه داد سعدی را چنین قصری بلند»
 ۱۳۱۶

۵ دبیرستان ایرانشهر یزد

دبیرستان ایرانشهر با سبک معماری قدیم ساخته شده و بنظر ساختمانهای سنتی
 کاروانسراهای ایران را نشان میدهد ولی باطن آن شامل اطاقهای وسیع و روشن و ملحقات
 مانند تالار خطابه و آزمایشگاه و کتابخانه میباشد.
 این بنای ابتکاری و ظریف مطابق نقشه و طرح مهندس سیر و فرانسوی در سال ۱۳۱۴
 پی ریزی و در ۱۳۱۶ اختتام پذیرفت و در طی مراسم با شکوهی افتتاح گردید اشعار کتیبه که
 در آن بنا پاکشی نصب شده از مرحوم بهمنیار دانشمند کرمانی از این قرار است :
 به فرح عهد پهلوی شاهنشاه ایران
 که گشت از فر او کشور بداد و دانش آبادان
 شهنشاهی که در بهبود کار ملک و دین عزمش
 اساسی نو کند هر روز از علم و هنر بنیان
 بهین دستور دانش پرور فرح سیر « حکمت »

که باشد شاه را از جان و از دل بنده فرمان

بقیه در صفحه ۷۲

جواب آخرین تلگراف خود به کرمان
ننشستم ، سه روز بعد راهی بم شدیم .
روز حرکت باز سران بلوچستان در چادر جمع
شدند . علام محمد يك كيسه سنگين كرباسی
پیش پای من گذاشت ، در همان حال غلامی
بالا بلند هم يك رأس الاغ شكيل پالان
كرده را بیرون چادر نگاه داشت . با تمجب
پرسیدم : این دیگر چه نمایشی است ؟ -
دوست محمد خان گفت : چون شما به نمایندگی
از طرف ما به تهران میروید يك الاغ راهوار
برای سواری و پانصد كله دار (معادل ۲۵۰
تومان) خرج سفر بشما میدهم كه در راه
معطل نمانید ! این مطلب را طوری عنوان
نمود كه خودداری از قبول آن جایز نبود .
آنگاه پس از تمارفات و خوش و بش
بسیار از دوستان بلوچ جدا شدیم .
این دفعه نیز شیخ شکر و غلامان ، جلودار
را با همان شترهای جماعتندرو تا بم در

اختیارمان گذاشتند . باین ترتیب روز ۱۲
اسفند سال ۱۳۰۲ مأموریت فوق العاده
بلوچستان بعد از چهل و چند روز در فهرج
بر خلاف انتظار بخوشی خاتمه یافت . . .
همانجا الاغ را سپردم به حسینخان
سوار شود و بعد در ازای خدماتش آنرا به او
بخشیدم ، كيسه پول را هم به اسم انعام دادم
به شیخ شکر وزیر دستاش .

ناگفته نماند در حین حرکت یاور
قاسم خان آنچه در دل داشت بی اختیار چنین
بر زبان آورد : « دوست محمد از تصدق سرما
لقب اسعد اسعد الدوله گرفت و به آرزوی حکومت
بلوچستان رسید ، از پرداخت مالیاتهای
موقوفه هم معاف گردید . همه چیز را مفت و
مجانی تمام کرد ، اگر حضرت عباس
بگذارد » . . .
(ادامه دارد)

بقیه از صفحه ۱۳

پی افکنند این همایون کاخ دانش را به آیینی
كه مانند چون دگر آثار شاهنشاه جاویدان
اساسی با شكوه و فر كه از تأسیس آن باشد
اساس مملكت با پایه علم و عمل ستوان
بنسائی خوش كه ماند تا ابد بر صفحه گیتی
وجودش بر نكوئیهای عصر پهلوی برهان
جوانا گرتوانش خواهی اینجا كسب دانش كن
كه از دانش توانی كرده دشوار را آسان
كمال معرفت میجوی و آئین هنرمندی
كه نتوان بردگویی نيكنامی جز بدین چوگان
به رفتار نكو گفتار خوش پندار پاكیزه
عمل با علم توأم دار و پیشی جوی بر اقران
ز « بهمنیار » در تاریخ این فرخ بنا بشنو
« بعلم آباد بینم مرز یزد از این دبیرستان »
و نیز قطعه ای مفصل در تاریخ بنا آقای شكوهی شاعر شهیر یزد سروده است كه باید
بیت ختم میشود :
شكوهی گفته است ای دانش انسدوز
« هنر را زین دبیرستان بیاموز »

۱۳۱۶

(ادامه دارد)